

Mainiossa kirjassa koulutuksen käsittely jää sivurooliin

Jukka Rantala

Arvosteltu teos: Immonen, Perttu 2023. Suomalainen historia. Kolmen suvun elämää keisariajalta 2000-luvulle. Jyväskylä: Atena. 646 s.

Perttu Immosen *Suomalaisen rahvaan historia* voitti Tiedonjulkistamisen valtionpalkinnon viisi vuotta sitten. Paljon kiitetty teos, joka kuvaa suomalaisten menneisyyttä 1400–1800-luvuilla, on saanut jatkoa. *Suomalainen historia* kuvaa kolmen sukuhaaran vaiheita 1800-luvulta 2000-luvulle.

Immonen kertoo alkaneensa suunnitella kirjaa sattumalta poikansa esittämän kysymyksen seurauksena. Hän sanoo unohtaneensa kymmenen vuotta kestäneen kypsyttelynsä aikana, mikä tuo kysymys oli. Jollain tapaa se kuitenkin liittyi menneiden sukupolvien elämään. Onneksi Immosen poika esitti kysymyksen, joka sai isän pohtimaan teoksen laatimista, sillä lopputulos on mainio. Kirja kertoo mukaansatempaavasti Suomen ja suomalaisten historiasta.

Osa kirjan tarinoista ovat koskettavia, kuten kuvaus talvisodan Petäjäsaaren taistelusta, jossa yhden päivän aikana kaatui 46 saman paikkakunnan nuorukaista. Kirja sisältää myös elävää ajankuvausta, kuten jutun polkupyörän vuorokäytöstä aikana, jolloin perheellä oli varaa vain yhteen pyörään. Joistain jutuista voisi kirjoittaa jopa romaanin. Sellainen on esimerkiksi tarina sodan aikana vangiksi jääneestä pienikokoisesta suomalaismiehestä, joka keksi oivan pakosuunnitelman: hän haastoi suurikokoisen vangitsijansa painiotteluun, mutta yllättikin tämän pinkaisemalla metsään ottelun alettua.

Koulutus näyttäytyy kolmen suvun jäsenten elämänvaiheissa. Opintiehen tutustutaan Espoossa, Helsingissä, Huittisissa, Kotkassa, Rantasalmella, Viipurissa ja Virroilla. Kirjasta saa suhteellisen hyvän yleiskuvan tarjolla olleesta koulutuksesta kahdella vuosisadalla.

1800-luvun alkupuolella esille nousevat rippikoulu, lukukinkerit ja Suomen Talousseuran kutojakoulu. Pitäjänkoulusta kerrotaan, että siellä opeteltiin lukemista, kristinuskon peruskappaleita ja yleisiä aineita. Mitä nuo yleisen aineet olivat, jää tosin epäselväksi. Vuosisadan loppupuoliskon käsittelyssä koulumuotojen kirjo laajenee. Kierto- ja kansakoulun lisäksi puhutaan oppikouluista ja ylempien säätyjen yliopistokoulutuksesta. 1900-luvulla kirjassa esiintyvät valmistava kiertokoulu, konekirjoituskurssit, Kotkan metsäoppilaitos, Jyväskylän opettajaseminaari ja yliopistot. Oppivelvollisuuslaki vilahtaa kirjan sivuilla ohimennen mainintana, ettei se vielä 1920-luvulla tuottanut toivottua tulosta.

Kansakoulusta kerrotaan, että Espoossa ruotsinkielinen väestö pääsi siitä osalliseksi vuonna 1873. Espoon suomenkieliselle vähemmistölle kansakouluopetusta tarjottiin vasta vuosisadan lopussa. Suomenkielisellä maaseudulla, Rantasalmella ja Huittisissa, kansakoulu oli aloittanut vuosikymmeniä aiemmin. 1800-luvun kansakouluopetuksen sisältöä kirjassa ei juuri käsitellä. Muutenkin koulutus jää lähinnä maininnan tasolle. 1900-luvulla kansakoulu näyttyy koulukiusaamisen ja opettajien ankaran kurinpidon paikkana.

Oppikoulunkäynnistä mainitaan, että se oli 1800-luvun lopulla talonpoikaisväestölle poikkeuksellinen, mutta vähitellen yleistävä ratkaisu. Tyttöjen ja poikien erilaista koulutusta sivutaan yhteiskoulun yhteydessä: käsitöissä tytöt harjoittelivat ompelua ja neulontaa; pojat sahasivat ja tekivät solmuja. Seuraavan vuosisadan puolivälissä oppikoulun herraskainen maine häveni. Oppikoulun jako keskikouluun ja lukioon avautuu lukijalle, mutta kunnallisen keskikoulun olemus jää varmasti askarruttamaan monia.

Yliopistokoulutusta ei kuvata paljoa ennen 1990-lukua, jolloin kilpailuyliopisto rantautui Suomeen. Asian selostaminen poikkeaa koulutuksen muusta, varsin neutraalista käsitteystä. Meno ei selvästikään miellyttänyt kirjoittajaa, jolla oli siitä omakohtaisia kokemuksia. Kirjassa uudenlaisen yliopiston kerrotaan ohjanneen oppilaitosten henkilökuntaa keskinäiseen kilpailuun, mikä näkyi imagonkohennuksena ja sirkustempuina.

Koulutus nousee vahvemmin esille kahdessa kohdassa. 1920-luvun Helsinkiin sijoituvassa tarkastelussa puhutaan kaupungin ja maaseudun lasten erilaisesta kouluttautumistarpeesta. Vaikka kaupungeissa työläiset vieroksuivat oppikoulua, heidänkin oli harkittava lastensa pistämistä sinne. Työläisten oppikoulun karsastaminen johtui kustannusten lisäksi koulumuodon herraskaisesta luonteesta ja koulutuksen sisältämästä arvokasvatuksesta. Toki kansakoulussakin lapsia kasvatettiin valkoisen Suomen arvoihin, mitä kirjassa myös sivutaan. Koulutilojen ahtaus ja suuret oppilasmäärät leimaavat 1920-luvun koulutuksen kuvausta. Toinen hieman pidempi tarkastelu sijoittuu 1970-luvulle, jolloin kyläkoulujen lakkautukset ja peruskoulun tulo liittyvät sukujen tarinaan.

Koulun oppiaineita ei kirjassa juuri käsitellä. Käsitöiden sukupuolittuneisuuden lisäksi esille nousevat vain pakkoruotsi ja saksan kielen kuiva opetus sekä peruskoulun niukka seksuaalivalistus. Muut oppiaineet mainitaan lähinnä vain nimeltä. Kirjassa kerrotaan kuitenkin, että punaiset vaativat sisällissodan aikana siveysopin opettamista. Lisäksi mainitaan toisen maailmansodan jälkeinen oppikirjapuhdistus, jossa koulukirjoista poistettiin itänaapurien arvostelevat kohdat. Mainitsematta kuitenkin jää, mihin oppiaineisiin sensurointi kohdistui.

Teoksessa vilahtelee nykylukijaa kiinnostavia asioita, kuten kansakoulun numeroarvostelu, jossa käytettiin myös nelosta huonompia numeroita. Joillekin nykylukijoille uusia asioita voivat olla oppilaille runsas ehtojen antaminen ja luokalle jättäminen. Samoin oppikoulujen pääsyttökinnot ja opettajien teitittely voivat tuntua nykylukijalle oudoilta asioilta.

Kirja ei anna kovin ylevää kuvaa suomalaisten suhtautumisesta koulutukseen etenkin 1800-luvulta. Kansakoulun kangerteleva alku käy ilmeiseksi. Maaseudulla kansakoulua käytiin monesti sen verran, että opittiin lukemaan ja laskemaan. Koko nelivuotisen kansakoulun kävivät vuosisadan lopulla vain harvat. Teos kuvaa syrjäkylillä kansakoulua kohtaan esiintynyttä vastenmielisyyttä, jopa vihaa, mikä johti Heinävedellä upouuden kansakoulurakennuksen polttamiseen. Muutenkin suhtautuminen kansakouluun oli monin paikoin nurjamielistä. Rahvas hyväksyi uskonnon ja kotiseutuopin muttei ”tyhjänpäiväisten tiedeaineiden” opettamista. Vanhempien sukupolvi pelkäsi niiden johtavan heidän tiedolliseen nöyryyttämiseensä. Lapsia painostettiin pois kansakoulusta kysymällä heiltä ivallisesti, ”jokos sinä kohta olet herra”. Sama nurjamielisyys jatkui seuraavan vuosisadan alku-

vuosikymmeninä. Maaseudun vanhoillisin kansanosa näki maallisen sivistyksen rapauttavan kirkon ja uskonnon arvostusta.

Koulutukseen ei kovinkaan paljon syvennyttä yli 600-sivuisen kirjan sivuilla. Lukija voi pohtia, johtuuko se siitä, ettei opiskelu merkinnyt sen enempää kolmen suvun jäsenten elämässä vai siitä, että kirjoittaja jätti käsittelyn niukaksi pelätessään kirjansa paisuvan liiaksi. Todennäköisesti jälkimmäisestä. Kasvatuksen historioitsijan näkökulmasta koulutuksen suhteellisen niukka käsittely on harmillista. Ratkaisu on kuitenkin ymmärrettävä. Kaikkia elämänalueita ei pysty käsittelemään syvällisesti yhdessä kirjassa. *Suomalainen historia* tarjoaa mainion katsauksen tavallisten suomalaisten elämään 1800-luvulta 2000-luvulle. Toivottavasti joku kasvatushistorioitsija innostuu teoksen muotokielestä ja päättää laatia teoksen, jossa tarkastellaan useamman suvun koulutusteitä pitkällä aikavälillä.

Prof. Jukka Rantala on historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen professori Helsingin yliopistossa.